

A pénzmosás megjelenésének feltételei a hazai szervezett bűnözés elemei között az 1980-as évek elején

The conditions of the emergence of money laundering as an
element of domestic organised crime in the early 1980s

Dános Valér

Prof. Dr., főszerkesztő, egyetemi magántanár, ny. rendőr vezérőrmagy
Belügyminisztérium,
Belügyi Szemle Szerkesztősége
valer.danos@bm.gov.hu

Absztrakt

Cél: Annak bemutatása, hogy Magyarországon miként jött létre a szervezett bűnözés az 1980-as években, milyen társadalmi, gazdasági és jogi körülmények tették lehetővé a szervezett bűnözés kialakulását, és milyen szerepe volt ebben a korszakban a pénzmosásnak mint új bűnözési forma megjelenésének.

Módszertan: A szerző 1990-ben megvédett kandidátusi disszertációja pénzmosással összefüggő empirikus kutatásának, tételeinek és megállapításainak bemutatása, leíró jelleggel.

Megállapítások: A hazai szervezett bűnözés létrejöttében szerepet játszó okok modellje négy támpont mellett határozható meg:

- A törvényi tilalom alatt álló áruk és szolgáltatások, valamint a hiánycikkek iránt megnyilvánuló kereslet kielégítése nagyfokú konspirációt és szervezetséget igényel, ami sajátos bűnözői struktúra kialakulásának irányába hat; a modern infrastruktúrát kihasználó bűnözők technikai előnye, szervezetségi fölénye, az elavult, merev struktúrával jellemezhető bűnüldözéssel szemben megteremti a bűnöző társulások relatíve hosszantartó és „kockázatmentes” működésének előfeltételét.
- A társadalmilag ösztönző cél és a cél elérésének eszköztára között kialakult ellentmondás eredményezi azt a társadalomlélektanilag is „igazolt” tételt, hogy a bűnös vagyonszerzés – másként be nem hozható – vagyoni-társadalmi egyenlőtlenséget számol fel.

- A piacgazdaság kialakult ellentmondásai, a hiánygazdálkodásból fakadó további diszfunkciók és az ellenőrizhetetlenül működő, a bűnös vagyontisztára mosását biztosító legális vállalkozások nemcsak megteremtik a lehetőségét, hanem egyenesen ösztönzik a bűnözőket a felkínált területeken bűnöző társulások létrehozására, ami végeredményben a gazdaság objektív – közvetett és közvetlen – inspirációit jelentik.
- A megváltozott társadalmi-gazdasági viszonyok és a bűnözés közötti összefüggés racionális felismerése egyes bűnözők rendkívül gyors deviáns alkalmazkodását eredményezte, ami egyben a kiemelkedően nagy hasznot biztosító bűnöző társulások létrehozására ösztönözte őket.

Érték: *A szervezett bűnözés elemeinek megjelenése a hazai bűnözésben* című disszertációban a pénzmosással kapcsolatos kérdéseket a szerző hazánkban elsőként fogalmazta meg, ezért kimondható, hogy komoly kultúrtörténeti értékkel rendelkezik a tanulmányban leírt ötdimenziós oksági modell.

Kulcsszavak: szervezett bűnözés, pénzmosás, bűnös vagyontisztára mosása, kandidátusi értekezés

Abstract

Aim: To show how organised crime came into being in Hungary in the 1980s, what social, economic and legal conditions made the evolution of organised crime possible, and the role of money laundering as a new form of crime during the period.

Methodology: A descriptive presentation of the author's Candidate's thesis defended in 1990 – an empirical study of money laundering, its themes and findings.

Findings: The model of the reasons for the emergence of organised crime in the country can be defined along four lines:

- Satisfying the demand for prohibited goods and services and for scarce goods requires a high degree of conspiracy and organisation, which tends to create a specific criminal structure; the technical advantage and organizational superiority of criminals exploiting modern infrastructure, as opposed to an outdated, rigidly structured law enforcement, creates the preconditions for the relatively long-lasting and “risk-free” operation of criminal associations.
- The contradiction between the socially motivating end and the means to achieve it results in the socio-psychologically “justified” thesis that the criminal acquisition of wealth eliminates the wealth-social inequality that cannot be otherwise introduced.
- The inherent contradictions of the market economy, the additional dysfunctions resulting from the deficit economy, and the uncontrolled

operation of legal enterprises that allow the laundering of criminal wealth not only create the possibility but also directly encourage criminals to form criminal associations in the areas concerned, which ultimately constitute the objective – indirect and direct – inspirations of the economy.

- The rational perception of the link between changed socio-economic conditions and crime has led some criminals to adapt to deviance very quickly, which has also encouraged them to form criminal associations that are highly profitable.
- Value: In the dissertation entitled *The Emergence of Elements of Organised Crime in Domestic Crime*, the author was the first in Hungary to formulate the issues related to money laundering, and therefore the five-dimensional causal model described in the study has considerable cultural-historical value.

Keywords: organised crime, money laundering, laundering of criminal assets, candidate thesis

Bevezetés

E cikk írója az 1990 májusában „*A szervezett bűnözés elemeinek megjelenése a hazai bűnözésben*” címmel írt disszertációjának nyilvános vitája során a következő érveléssel kívánta bizonyítani, hogy igenis van lehetőség a szervezett bűnözés visszaszorítására, amennyiben a pénzmosás pénzügyi-gazdaságjogi szabályrendszerét a jogalkotó hajlandó lenne írásba foglalni. Mint sokan mások, magam is szakmai meggyőződéssel és hittel vallom, hogy a szervezett bűnözés elleni fellépésben a büntetőjogi eszközök mellett kiemelkedő jelentőségűek az úgynevezett nonpenal provisions, pontosabban a nem büntetőjogi eszközök. Minthogy maga a szervezett bűnözés és a gazdasági élet közötti kapcsolat direkt kapcsolatként van jelen – már csak a pénzmosás nélkülözhetetlensége miatt is –, a szervezett bűnözés szereplőinek gondolkodását, következőképpen magatartását minden esetben a piaci viszonyok és mechanizmusok határozzák meg. Ezért fontos a költség/eredmény piaci összefüggés figyelembevétele a helyes büntetőpolitika és jogi szabályozás megválasztásánál. Kriminológiai tény, hogy a büntetőjogi büntetés és annak megemelt mértéke csak annyiban releváns a szervezett bűnözés tekintetében, amennyiben magának a tevékenységnek a költsége emelkedik meg ezáltal, és az nem a bűnmegelőzés és bűnüldözés eredményességét fokozza. Ez is igazolja azt a vélekedést, hogy csak a gazdasági, vagyoni jellegű elvonás jut relevanciához a szervezett bűnözés elleni eredményesebb fellépésben. Ezért is helyezkedtem arra az álláspontra,

amely szerint a gazdasági jelenségként is értelmezhető szervezett bűnözéssel összefüggő prevenció rendszerének elsősorban nem a már ismert büntetőjogi eszközrendszerre kell épülnie, hanem a gazdálkodási szférára vonatkozó egyéb jogági intézményekre, azoknak a gazdálkodási folyamatoknak a kialakítására, amelyek megnehezítik, egyes esetekben pedig lehetetlenné teszik a szervezett bűnözés körébe sorolt bűncselekmények elkövetését, ezen belül is a bűnös pénz tisztára mosását. Állítom, hogy ilyen jogági megoldás lehet a pénzügyi jog és a közigazgatási jog körébe tartozó új jogintézmény megalkotása, amely általában a nem jogszerűen szerzett pénznek, illetve vagyonnak az állam javára történő elvonását eredményezheti, arra a megindult folyamatra építve, amely a vagyonbevallás–vagyonadó–vagyonelszámoltatás triászát képezné. Ezzel egyszer s mindenkorra el lehetne választani a bűnös tőkeként működő pénzt, vagyontárgyat a tulajdonosától, a használójától vagy akár a birtokosától.

Jogosan felvetődhet az olvasóban az a kérdés, hogy ezt az elvi konstrukciót ma is hasonló vehemensséggel hirdetném? A válaszom: korántsem biztos. Azóta jelentősen megváltoztak a társadalmi-gazdasági körülmények, a szervezett bűnözés körébe vonható cselekmények természete, de maguk az elkövetők is. A disszertáció megírásához jelentős mennyiségű és minőségi empirikus kutatásra volt szükség, így a többszáz dokumentáción – rendőri, ügyészi, bírói ügyiratok – és a szakkönyvtári kutatásokon kívül 362 bűnözőcsoportot vizsgáltam meg, 2666 elkövető szerepét elemeztem és 400 mélyinterjút készítettem.

A pénzmosás szerepe a hazai szervezett bűnözés létrejöttében az 1980-as években

Hamis állítás a szervezett bűnözés hazánkba történő importálása?

Mindenekelőtt ki kell jelenteni, hogy Magyarországon igen sajátos társadalmi, politikai, gazdasági és jogi körülmények között, mintegy önfejlődés eredményeként jött létre a szervezett bűnözés az 1980-as években, tehát nem állja meg a helyét az a nézet, miszerint akár az itáliai, akár az amerikai szervezett bűnözés importjáról lenne szó.

Itáliában ugyanis a maffia mint a szervezett bűnözés szereplője is igen sajátos körülmények között fejlődött ki országos jelentőségű kriminálgazdasági szereplővé. A szicíliai agrártömb felbomlásának következményeként az ötvenes évek közepétől kezdődően lehetőség nyílt arra, hogy a kis- és középpolgárság is bekapcsolódjék egy megújult gazdasági fejlődésbe. Ez a fejlődés az olaszországi szervezett bűnözés változásában is tükröződik. Új típusú maffia jött létre,

a városi maffia. Ez az újfajta maffia tevékenységét kiterjesztette, munkamódszereit tökéletesítette. Területeinek szerteágazása folytán Olaszország más vidékein, különösen északon tett szert jelentősebb befolyásra a maffia. Új minőségek jelentek meg, amelyet a kontinentális Itália fejlett társadalma kínált fel a törvénytelen üzelmek és a szervezett bűnözés számára, főleg az ipar területén. A maffia tehát kilépett az elmaradottság szigetéről, és a szervezett bűnözés tipikusan ipari természetű jelenséggé vált. Ez azt jelentette, hogy olyan ipari civilizációból született új bűnözési formák jelentek meg a szervezett bűnözésben, mint a pénz értéknek való tekintése, az önfinanszírozásra való törekvés, a bűnözésből származó haszon újra beruházása a bűnös pénz tisztára mosása érdekében. Úgy tűnik, hogy minden korai szerző az új maffia jelenséget a kábítószer-kereskedelem Marseilleből Szicíliaába történt átteleptülésével magyarázza (Kreyenbühl, 1935). Ugyanis ebből származik az a mérhetetlen mennyiségű pénz, illetve tőke, amit az ipar, a kereskedelem és a pénzügyi élet területén tudnak tisztára mosni, a politikai hatalom közreműködésével. Tehát a maffia hatalmi pozícióból illeszkedett be a legális társadalomba.

Az amerikai maffiaszervezetek működési területét a hagyományosnak nevezhető tevékenységek, így a kábítószer-kereskedelem, a szerencsejátékok szervezése és lebonyolítása, a csalások stb. mellett az ipar és a kereskedelem szféráiban történő manipulációk képezték. A pénzmosás jelensége ekkor nyer igazán komoly szerepet az amerikai szervezett bűnözésben. A gengsek gyakran tulajdonosai vagy társtulajdonosai voltak a legális nagyvállalkozásoknak, cégeknek. E vállalkozások amellett, hogy a bűnös pénz tisztára mosásának egyik legitimálható eszköze volt, újabb és újabb vagyonokkal gyarapították az amúgy is jelentős alaptőkéjüket. Ugyanis a szerencsejátékokból, kábítószer-kereskedelemből származó hatalmas bevételek növelik a tőkés vállalkozásaik versenyképességét a piacon, de ehhez feltétlenül tisztára kell mosni az illegális tevékenységből származó tőkeként funkcionáló bűnös pénzt (Gevorgian, 1984).

A pénzmosás szerepe a hazai szervezett bűnözés létrejöttében

Magyarországon a szervezett bűnözés egyes elemei kezdetben elsősorban a szervezett bűnöző csoportok által a sorozatjellegű, igen jelentős kárt okozó, személyi tulajdon elleni bűncselekmények területén nyilvánultak meg. Ezek közül is kiemelkedtek a több százezres, illetve milliós kárt okozó, személyi tulajdon elleni bűncselekményt – betöréses lopást – megvalósító szervezett bűnözői csoportok. A vizsgált szervezett bűnözői csoportok vezetőire, több tagjára a magasfokú kvalifikáltság volt a jellemző. Ezeknek az elkövetőknek az életvitele, az átlagot jóval meghaladó életszínvonala a külső szemlélő, a szélesebb

környezet előtt is jól ismert volt. A bűncselekményből származó igen jelentős értékeket szórakozásra, luxusigényeik kielégítésére, gyakran szerencsejátékokra fordították. E személyek a főváros szinte valamennyi számottevő éjszakai szórakozóhelyén törzsvendégeknek számítottak, nyaranta a Balaton legdrágább szállodaiban vagy külföldi fürdőhelyeken folytattak költekező életmódot. A vezetők többsége különböző üzleti vállalkozásba fektette pénzét, így a vendéglátóipari, a kisipari és a kiskereskedői üzletekben kamatoztatták az igen magas induló tőkájüket. Ezáltal könnyen megvalósult a bűnös pénz tisztára mosása.

Álláspontom szerint e jelenségek ellenére hazánkban a gazdasági élet területén ekkor még nem jelent meg a szervezett bűnözés. A gazdasági élet annyiban volt érintett a szervezett bűnözéssel, amennyiben a bűnös vagyon tisztára mosásához az egyes vállalkozásokat igénybe kellett venni. Önállósult tőkés vállalkozások, amelyek a bűnös tevékenység életvitelszerű, hivatásos pénzmosás folytatására létesültek, még nem jellemezték a hazai szervezett bűnözés országos szintű elterjedését. Azonban mind a bűnüldöző szakemberekkel, mind a bűnözőkkel végzett interjúk alapján megállapítható volt, hogy a szocialista protekcionizmus, a „kéz kezét mos” jelenség tényszerűen tetten érhető volt az 1980-as évek során hazánkban, ez azonban a white collar, a korrupció sajátos, néhol szervezett formája volt csupán.

Egyébként Európa más országaiban sem jelent meg nemzeti maffia a nyolcvanas években. Ezt jól példázza az akkori Nyugatnémet Szövetségi Köztársaság Szövetségi Bünyügyi Hivatala helyettes vezetőjének, G. Boedennek az álláspontja, amely szerint az NSZK-ban a szervezett bűnözésnek egy, akkor még kevésbé átütő erejű megjelenési formája volt jelen, tudniillik olyan bűnöző szervezetek tevékenykedtek országszerte legális üzletek leple alatt, amelyek az illegális jövedelmüket bejelentett cégek útján mosták tisztára (Werner, 1983).

„Érdekesen” reagált a magyar büntető jogalkotás ezekben az években az új bűnözési forma tekintetében. Egyrészt az akkor hatályos büntető joganyag még az idő tájt is a szervezett elkövetést, pontosabban fogalmazva az elkövetés szervezetségét definiálta, és nem a szervezett bűnözést: *„a bűncselekmények szervezetsége az elkövetők között a szerepek felosztásában, a végrehajtás jelentősebb körülményeinek, módjának tervszerűségében, a hasonló bűnözési lehetőségek keresésében vagy azok ismétlődő kihasználásában stb. nyilvánul meg”* – olvashattuk a büntető törvénykönyv indoklásában (Kádár & Moldoványi, 1979). Másrészt pedig az akkor uralkodó és használatos kategóriákkal nem lehetett kellő árnyaltsággal kifejezni a szervezett bűnözés lényegét. Ez azért lehetett, mert a jogszabályi elemek nem voltak képesek kifejezésre juttatni azt a minőségi többletet, amelyek a hagyományos szóhasználatú bünszövetség vagy más többes elkövetési alakzatokhoz képest a szervezett bűnözésben már ténylegesen

tetten érhetőek voltak. Arról van szó, hogy bár az akkor hatályos büntetőjogi szabályok mellett a büntető felelősség kétségkívül továbbra is elbíráható volt a szervezett bűnözőkre vonatkozóan is, de a differenciáltabb ítélezést már messze nem tették lehetővé. Ugyanis a lényeg sikkadt el, mert a bűnelkövetésben való részvétel sajátos minősége nem domborodott ki a jogalkotásban. Így nem vagy nem kellőképpen artikulálódott a bűnszervezői, a vezetői, a megrendelői tevékenység, a társulások jelleg, a foglalkozásszerűség, a bűnözés mint élethivatás stb. Ennek megfelelően például az a bűnszervező, aki egyben orgazda volt, vagy az a külföldi megrendelő, aki a kivitelezéshez szükséges vagy azt könnyítő technikai eszközöket rendelkezésre bocsátotta és módszert sugallt, egyszerűen a bűnszövetség tagjává, esetleg felbujtójává, segítőjévé degradálódott a minősítés kapcsán. E kategóriákban tehát nem fejeződött ki az elkövető vezetői, szervezői mivoltjából adódó minőségi különbség, ugyanígy a bűnös pénz tisztára mosásában közreműködő tevékenysége, amely az egyik leglényegesebb mozzanata volt a szervezett bűnözés létrejöttének feltételrendszerében.

A korai hazai szervezett bűnözés fő jellemzője a társulások jelleg, amelyben a „pénzmosónak” meghatározó szerepe van

A kutatás fontos megállapítása volt, hogy a hajdani szervezett bűnözés egyik legjellemzőbb ismérve a szervezettség volt, amely ebben az összefüggésben nem csupán a cselekmény, az elkövetés tudatos, előre megtervezett kivitelezését, hanem egy bűnöző csoport sajátos kapcsolatrendszerének mikéntjét jelentette. Ebben az összefüggésben a strukturálódásban a legfontosabb szociálpszichológiai valóságmozzanat a szerveződés célorientáltságában rejlik. A hagyományos bűnözői csoportokban, bűnszövetségekben a kapcsolat bűnössé válásának folyamatában a döntő láncszem többnyire a spontaneitás, amelyben a *dolus directus* természetszerűleg meghatározó bűnösségi formátum. Ezzel szemben a szervezett bűnözés körébe tartozó csoportok szervezettsége már funkcionális, amely ugyancsak személyi kapcsolaton alapszik, de nem a közös és együttes elkövetés a struktúrában való közreműködés alapszempontja, hanem a célirányosan tervezett akciók előkészítése, végrehajtása, biztosítása, leplezése, a bűnös pénz tisztára mosása és a vagyonbiztosítás megszervezése volt.¹ A csoportba kerülés és a közreműködés döntő mozzanata a feladatra való alkalmasság és készség, a személyes szolidaritásra, a hűségre való hajlam, esetenként a félelem sajátos

¹ Sutherland is a funkcionális kapcsolódás folyamatait említi sajátos ismérvként, így az orgazda, a passzer stb. tekintetében, valamint a lebukás elkerülésére tett előzetes intézkedések vonatkozásába (Sutherland, 1940).

szolgalelkűsége. E lélektani faktorok azok, amelyek hierarchizálták a bűnöző társaságot. Ezért válhatott a viszonylag állandóbb stábú keménymag a bevonatok, illetve a kívülálló bűnözők számára is referenciacsoporthá.

Az alanyi oldalt tekintve a büntettek csoportosítására számos megoldást találtunk és találunk manapság is a hazai kriminológiai irodalomban.² Ezek egy része a bűnelkövetők kriminális személyiségjegyei alapján, más része a személyiség és a bűncselekmény közvetlen kapcsolata alapján végzi el az osztályozást. A magam részéről Gönczöl Katalin személyiség-adekvát büntettes központú csoportosítását tartom még ma is a legkiforrottabbnak és leginkább átfogónak, így a szervezett bűnözés személyi oldalának elemzésénél az iránymutatónak. Az alkalmi büntettes – jogellenes magatartásra hajlamos büntettek – karrierbűnözők hármass osztályozásából a szervezett bűnözés tekintetében a karrierbűnözők csoportja bír különös relevanciával (Gönczöl, 1980). Kutatási adataink szerint a szervezett bűnözőkre is teljességgel alkalmazható a karrierbűnözők Gönczöl-féle meghatározása, hiszen a szervezett bűnözők életútját is a bűnelkövetés tartósan vagy ismétlődően jellemzi. Esetükben is „*a szükségletkielégítés folyamatában a bűncselekmény visszatérő, vagy már megszokottá váló forma, ennek megfelelően az elkövető társadalmi aktivitásában a bűnelkövetés nem idegen, hanem törvényszerűen jelentkező magatartás. Az ismételten vagy folyamatosan elkövetett bűncselekményekből arra lehet következtetni, hogy az elkövetők személyiségébe mélyen beépült a bűncselekményekben eddig is megnyilvánuló társadalmi szembenállás*” (Gönczöl, 1980). Mindez a szervezett bűnözés személyi oldalát is jellemzi, hiszen mint már említést nyert korábban, a szervezett bűnözők kemény magját alkotó elkövetőknél szinte a szocializáció kezdetétől társadalomellenes nézetek jellemezték környezetüket, így törvényszerűen alakult ki antiszociális beállítottságuk. A szervezett bűnözés körébe tartozó további személyeknél pedig a folyamatos elkövetés eredményezte a társadalomellenes beállítódás fixálódását, ami a bűnözés foglalkozásszerűségében csúcspontot ért el.

A szervezett bűnözés vonatkozásában mindazonáltal szívesebben használtam a karrierbűnöző fogalmát a visszaeső bűnöző fogalom helyett, mert a szervezett bűnözés elitjét, de még a kemény magon kívüli személyi kör markánsabb képviselőit is beleértve, az esetek többségében nemhogy szerepük, de még kilétük tekintetében sem sikerült mindig felderíteni. Ennélfogva esetükben szó sem lehetett büntető jogi értelemben vett visszaesésről. A szervezett bűnözés perifériáját alkotó „bevonatok köre” pedig túl nagy szóródást mutatott előélet szempontjából ahhoz, hogy egyszerűen a visszaeső bűnöző kategóriával

2 Vermes, 1966; Szabó, 1966; Földvári & Vigh, 1966; Vigh, 1980; Bócz, 1983; Gönczöl, 1980; Tauber, 1974.

jellemezhetnénk. Közöttük nagy számmal, kifejezetten meghatározó számban voltak jelen a visszaeső, ezen belül is a többszörösen visszaeső „végrehajtok”.

A társadalomellenes szembenállás fixálódása jól megfigyelhető volt a szervezett elkövetők kriminális aktivitásában. Kutatási adataink bizonyították, hogy a szervezett bűnözők többsége rendszeres kereseti forrásnak tekintette a bűnözést. A szervezett bűnözők jelentősebb része tehát megélhetését, de különösen szórakozását, luxus életvitelét biztosító jövedelmének nagy részét vagy egészét a bűnözésből merítette. A bejelentett munkahely vagy az úgynevezett alibi munkahely a bűnös pénz tisztára mosásának színteréül szolgált. A szervezett bűnöző – véleményem szerint – ma is a bűnözést tekinti foglalkozásának, amit a szervezett (karrier) bűnöző hivatásszerűen folytat. A szervezett bűnöző tehát mindig hivatásos bűnöző.

A szervezett bűnözésben a bűnözés reprodukcióját a korábbiakban kifejtett folyamatosság és rendszeresség reprezentálja. A bűnözői életprogramba beépült folyamatosság azáltal jut kifejeződésre, hogy a tettes vagyonszerző foglalkozásnak tekinti a bűnözést. A bemutatott kutatási adatokból is megállapítható, hogy a szervezett bűnözés az érintett elkövetőknek magas életnívót, luxus életkörülményeket, nagyvilágiságot biztosít. A keménymag egy kisebb, hazánkban is sok bűnöző számára irigyelt része milliós értékekkel rendelkezik, magán- vagy kisvállalkozás vezetője, esetenként mecénása. A tisztára mosott bűnös vagyon, a pénz ezután már minden külső szemlélő előtt legális és tisztességes tőkeként jelenik meg, ami elfogadhatóvá teszi az érdekelt személyek jobb életminőségét. Tehát a szervezett bűnözés végül is kiemelkedően jó életlehetőséget kínál fel tagjai részére. A rendszeres vagy szokásos bűnözők egy része már korábban is jó anyagi körülmények közé kerülhetett egy-egy sikeres bűnös akciót követően. Annak pszichológiai feltételei, hogy a bűnöző anyagilag biztos helyzetbe kerüljön a bűnözés révén, már régóta léteznek a visszaeső bűnözés keretében. Szabó András fejti ki korábbi munkájában, hogy a visszaesők tapasztalataik útján jutnak el annak felismeréséhez, hogy szükségleteik törvénysértő módon, kevesebb erőfeszítés árán is kielégíthetők (Szabó, 1979), de elkülönülő bűnözési formaként való megjelenésének tömeges társadalmi feltételei hiányoztak. A szervezett bűnözés tehát egzisztenciateremtő hatású bűnözési forma. A szervezett bűnözés olyan alrendszere a bűnözésnek, amely e bűnözés folyamatos reprodukcióját a résztvevők pszichológiai, mentalitás és gondolkodásbeli befolyásolásával biztosítja az által, hogy a bűnöző életprogramot vonzóvá teszi. Ezzel is magyarázható, hogy a szervezett bűnözés kemény magja így válik a szervezett bűnözésben érintett, és az azon kívüli büntettek számára referenciacsoporttá. A már említett vagyonszerző cselekményekben meglévő spontán bűnisméltési tendencia kiegészül tehát mentalitásbeli, a bűnözést igazoló és vonzóvá tevő nézetrendszerrel.

A pénzmosás folyamatosságának biztosítása érdekében a szervezett bűnözés munkamegosztáson alapuló, magasfokú (belső) konspiráció mellett megvalósuló bűnözési formaként jelent meg

A munkamegosztás kisebb-nagyobb foka a több személy általi bűnelkövetés minden fajtájánál megtalálható, így a társtetteségnél, a szükségképpen tettestársaknál, a bűncsoportnál és a bűnszövetségnél egyaránt.³ Bár a bűncsoportnál az előzetes szervezettség hiányzik, a felismerhető összetartozás és a közös cél alkalmi együttműködést feltételez. A munkamegosztás a tettestársaknál már markánsabban érvényesül, a bűnszövetségnél pedig majd csaknem szükségesek.⁴ E büntetőjogi kategóriák életbeni realizálódásánál érzékelhető különösen a munkamegosztás és a szervezettség. Magának a bűnözés egy-egy szelvényének cselekményei szinte elképzelhetetlenek szervezettség nélkül. E szervezettség régóta megfigyelhető a hazai prostitúcióban, a hozzá kapcsolódó élősdi személyek körében, a tolvaj–orgazda, valamint a csempész–üzér viszonyában. Nagy Valér korai munkájában is kifejti, hogy a közös érdek és főleg a közös veszély felismerése már igen régen, évezredek óta összetartásra ösztönözte azokat, akik rendszeresen bűncselekmények elkövetésével tartották fenn magukat (Nagy, 1974).

A kutatási adatok szerint a szervezett bűnözésben részt vevők feladata jól elhatárolható egymástól, hiszen mint már említést is nyert, maga a kiválasztás egyik alapszempontja a konkrét tevékenységre való alkalmasság. A munkamegosztás többségében olyannyira tagolt, hogy a közvetlenül együttműködőket kivéve, a részfeladatokat végző közreműködők még egymást sem ismerik, együttműködésük folyamatosságának alapja a kifinomult, sajátos kommunikációs rendszer. A kutatási adatok elemzése kapcsán bemutatott munkamegosztásból származó tagoltság egyenes következménye az, hogy az egyes tagok lelepleződésük esetén sem tudnak terhelő vallomást tenni elkövetőtársaikra, különösen nem megbízóikra. E tudatos konspiráció a szervezett bűnözést mind kifelé, mind pedig befelé általánosságban jellemzi. A befelé megvalósuló konspirációt az által biztosítja a szervezett bűnözés, hogy a csoportok tagjai egymást csak a szükséges és elengedhetetlen mértékig ismerik, csupán annyira, amely mellett a konkrét feladatukat maradéktalanul elvégezhetik. A szerepek pontos és árnyalt elosztása is a konspirációt szolgálja, az egyes láncszemek kapcsolódását csak egy-két személy ismeri. A kifelé irányuló konspiráció is régóta jellemzi a bűnözést.

3 A Büntető Törvénykönyv (1978. évi IV. törvény) 20. §-át, a 137. §. 6. és 11. pontját, valamint a találkozó és a konvergens bűncselekményeket, így különösen a vérfertőzést, az összeesküvést, a lázadást stb.

4 A bűnszövetséghez fűzött miniszteri indoklásban kifejtettek (Kádár & Moldoványi, 1979).

Az egyedüli tettes is mindig megtett minden tőle telhetőt, hogy személye rejtve maradjon, kiléte ne váljék ismertté a hatóságok, a rendőrség előtt. A bűnöző csoportok tagjai „elsősorban a hatóság elleni védekezésben szolidárisak egymással”, amely a szervezett bűnözés esetében is maradéktalanul érvényesül.

A szervezett bűnözés a legális vállalkozásokba behatoló bűnözési forma

A szervezett bűnözés kialakulásának lehetőségét mindenütt az teremti meg, ha van olyan legális vállalkozás – legyen az egyéni vagy társulások –, amelyet igénybe lehet venni a bűncselekménnyel szerzett vagyoni előny tömeges legalizálására. Különösen érvényes ez az immunitás elvén alapuló személyi jövedelemadó rendszert ismerő társadalmakban. Ugyanis a szervezett bűnöző csoport hosszabb működésének legszükségesebb feltétele, hogy legalizálni lehessen a bűnös úton megszerzett pénzt, vagyontárgyat. Ehhez mindenképpen olyan legális vállalkozásra van szükség a már többször hivatkozott folyamatos és tömeges legalizálás társadalmi és főleg gazdasági feltételei mindaddig hiányoztak. A szervezett bűnözés és a legális vállalkozások ilyen értelmű kapcsolata, a bűnözés és a gazdasági összefüggések racionalitásának egyszerű felismerésén alapszik, amely a pólus egyik, „kevésbé” veszélyes oldalát képezi. A kapcsolódás másik végétlet a szervezett bűnözés tőkés vállalkozási jellege képviseli. Ez esetben a szervezett bűnözést finanszírozó szervezet vagy egyén közreműködéséről van szó. Ez utóbbi csak azokban a társadalmakban valósulhat meg, ahol nagyszámban vannak tőkés kis- és nagyvállalkozások. Ugyancsak az utóbbi mellett jöhet létre bűnöző szindikátus, a maffiabűnözést megtestesítő szervezetóriás. Valósuljon meg a két pólus közötti bármelyik kapcsolódás, a szervezett bűnözés csakis e legális üzleti vállalkozással való viszonylatában lehetséges. Ezért állítható, hogy a szervezett bűnözés a legális vállalkozásokba behatoló bűnözési forma. E tekintetben a behatolás mértéke közömbös, az a szervezett bűnözés szintjének elhatárolásánál bír jelentőséggel. A szervezett bűnözés és a közhatalom közötti kapcsolat csak esetleges ismérve a szervezett bűnözésnek, tekintettel arra, hogy nem minden szervezett bűnözői csoport jellemzője. Az általános szervezett bűnözés fogalom szempontjából tehát nem szükséges, hanem esetleges ismérvnek tekinthető ez az elem. Bár a külföldi szakirodalomban általános megállapítás, hogy a szervezett bűnözés legveszélyesebb formái, a bűnöző szindikátusok ott jöttek létre, ahol sikerült a politikai és igazságszolgáltatási szerveket korrumpálni, mégsem lehet általános

ismérvként definiálni e nem túl gyakori jelenséget. A bűnözői társulások folyamatos tevékenysége ott is megvalósulhat, ahol a hivatali korrupció nincs jelen. Ugyanakkor azt is hangsúlyozni kell, hogy a szervezett bűnözők következetesen mindent megtesznek annak érdekében, hogy az igazságszolgáltatás embereit vesztegetéssel a maguk oldalára állítsák, semlegesítsék. Kutatási adataink szerint ennek primitív megnyilvánulásai a fővárosban is jelentkeztek, főként a védelem előzetes megszervezésének biztosításával. Igazságszolgáltatási szerveink megingathatatlanságát bizonyítja, hogy a szervezett bűnözők ilyen kísérletei rendre kudarcba fulladtak.

Az egyik csoportot alkotják azok a bűnöző társulások, amelyek egy meglévő, a társasághoz nem tartozó, külső vállalkozást vesznek igénybe a bűnös vagyon tisztára mosásához. A hazai és a külföldi kriminológiai kutatásokból megállapíthatóan ez alapvetően két formában történik. A bűnözők „megvásárolják” a vállalkozás vezetőjét, tagját, hol pénzzel, hol zsarolással vagy nyíltabb erőszakkal.

A másik megoldás általában az, hogy a bűnöző társaság kemény magjához tartozó személy „társul” be a vállalkozásba. A második csoportot azok a szervezett bűnözői társaságok alkotják, amelyek kifejezetten a bűnös vagyon tisztára mosása érdekében maguk alapítanak valamilyen vállalkozást, nyitnak üzletet. Ez történhet úgy, hogy a bűnöző társaság kemény magjához nem tartozó, külső személy neve alatt működik az üzlet, és a bűnözők a szükséges tőkével járulnak hozzá, vagy oly módon, hogy az eddigiekben is háttérben maradt bűnözői csoport „feddhetetlen” tagja lesz a vállalkozás vezetője.

A legveszélyesebb forma kétségkívül az, amikor maga a bűnös tevékenység folyik a vállalkozás leple alatt, tehát a bűnözés tőkés vállalkozási jelleget ölt.

A magyarországi szervezett bűnözés egyes elemeinek megjelenését elősegítő körülmények

A cikk korábbi részeiben már hangsúlyozást nyert, hogy a hazai szervezett bűnözés egyes elemei megjelenésének, elterjedésének egyik feltétele a magánvállalkozások jelenléte. Ugyanis a magánvállalkozások legalitása megteremtette az illegális, bűnös vagyonszerzés legális leplezését, tisztára mosását, továbbá a dologtalan életvitel leplezését, legalizálását egyaránt. Ott, ahol nincs tömeges legális magánvállalkozás, ott nem lehet az illegális vagyont, a bűnös pénzt tömegesen tisztára mosni. Ez azonban csak egyik, messze nem elégséges előfeltétele egy adott társadalomban a szervezett bűnözés megjelenésének. Ennél sokkal több körülmény együttes hatását kell vizsgálnunk, elemeznünk. E kérdéskör megválaszolására éppen ezért egy többmezős, sematikus értelmezési

modell felállításával tettem kísérletet, tehát arra kerestem a választ, hogy mi lehet a mozgatórugója a vizsgált és bemutatott sajátos bűnözési szelvény kialakulásának.

A gazdaság közvetlen és közvetett inspirációi

Az előző pontban az új, piacközpontú gazdálkodási formák társadalmi konzekvenciáinak a bűnözésre gyakorolt egyes vonásairól volt szó. Itt azokat a gazdasági jellemzőket kell vizsgálat alá vonni, amelyek a szervezett bűnözés egyik vírusát képezik. Az új, piacközpontú gazdaságirányítási rendszerben egyre inkább központi szerepet játszik a pénz társadalmi hajtóereje, ami a mai magyar társadalomban jelentős vagyoni különbségeket idézett elő. Ez elsősorban a magánszférában és az új üzemeltetési formákban részt vevők kiemelkedően magas jövedelmével magyarázható. Ugyanakkor azonban ezeknek a gazdálkodó egységeknek az elterjedését nem követte párhuzamosan az ellenőrzési, felügyeleti szervek dinamikusabb fejlődése. Így a bűnüldöző szervek is képtelenek figyelemmel kísérni az új típusú vállalkozások nagyobb hányadának – sokszor kriminális – tevékenységét. Ezt a bűnözők egy része hamar felismerte, rájött, hogy a bűncselekmény útján szerzett jövedelem ezekben a kis- és magánvállalkozásokban könnyen legalizálható. Az által, hogy a magánvállalkozás legális formái a zsákmányértékesítést és a zsákmánybiztosítást megkönnyítették, jelentős mennyiségű, korábban deponált, lefagyasztott bűnös pénz vált mobilizálhatóvá. Ezek többsége bekerült a magánvállalkozások vérkeringésébe, és a „pénz pénzt szül” folyamatban már legálisan gyarapodott. Így létrejöttek azok az újabb egységek, amelyek újabb bűnös vagyonokat mosnak tisztára, circulus vitiosusként. Ez pedig a bűnözés és az üzleti vállalkozások, a gazdasági élet közötti közvetlen kapcsolat létét bizonyítja.

Eközben a magyar gazdaságot egy sor nemkívánatos behatás érte. Az egyre erősödő világgazdasági térsesztés, az adósságválság elmélyülése, a KGST államokban a csúcstechnológia területén való egyre zsugorodó szerep mind olyan jelenség, amely a bűnözés, ezen belül bűnözés növekedéséhez kellett, hogy vezessen. Ugyanis ezek nem csupán egy-egy hibásan megválasztott gazdasági-politikai döntés eredményei, hanem ezek gazdaságunk alapproblémáiból, azok megoldatlanságából fakadnak. A cserearányunk állandó, évek óta tartó romlása pedig azt jelzi, hogy nem alapvetően a külkereskedelmi tevékenységünkkel van probléma, hanem termékstruktúránkkal, termékszerkezetünkkel. Energiaigényes ipari tömeggyártás jellemzi gazdaságunkat, miközben erőteljes világszertei árscsökkenés övezi e termékeket. Ennek beismerése, végsősoron szerkezetátalakítási programunk is. Ugyanakkor e program tömeges társadalmi

hatásai a gazdasági előnyök jelentkezését követően csak hosszú évek múltán érezhetők. Addig azonban számtalan további negatív, diszfunkcionális hatással kell még számolnunk.

Kétségtelenül az egyik legneuralgikusabb pontja a gazdasági élet elmúlt két évtizedének a csak elméletileg funkcionáló piacgazdaság. A piaci mechanizmusok érvényesülésének mind a mai napig tartó legnagyobb gátja, annak jogi szabályozása, ezen belül is a meggondolatlan, észszerűtlen, csakis központi költségvetésre orientált, a valódi vállalkozást gúzsbakötő pénzügyi szabályozás. Ahelyett, hogy vállalkozásélénkítő jogszabályok látnának napvilágot, beruházás ellenes rendelkezések (beruházási adóemelés, általános forgalmi adó mesterségesen magas szinten tartása stb.) jelennek meg.

Ezzel párhuzamosan a hiánygazdálkodásból eredően számtalan fogyasztási cikk hiánya, a csempészet és a deviza-bűncselekmények növekedésének kifejezett és közvetlen melegágya. A korlátozott valutaellátás az illegálisan beszerzendő külföldi fizetőeszközök megjelenését idézte elő, ami ugyancsak a szervezett bűnözés létrejöttének és virágzásának teremt lehetőséget.

Összegzés

Munkám során mindvégig az a hipotézis lebegett a szemem előtt – amely döntően motiválta a szervezett bűnözés elméleti és gyakorlati kérdéseiben való elmélyedésemet –, hogy a szervezett bűnözést nem szabad az amerikai és az olasz viszonyokra épített bűnöző szindikátus modellel azonosítani.

Ez az álláspontom az amerikai és az olasz, valamint a nyugat-európai szervezett bűnözésre vonatkozó szakirodalom áttanulmányozása után még erőteljesebbé vált. Bizonyosságot nyert előttem, hogy az amerikai, illetve az olasz maffiabűnözés egymástól jelentősen eltérő, külön alapokon fejlődött ki. Itáliában a sajátos feudális paraszti társadalom örökségét magába záró specifikus szociális miliő, a szicíliai nyomorúság, az Amerikai Egyesült Államokban ezzel szemben egyes jóléti termék iránt megnyilvánuló kereslet, és az ezek forgalmazását tiltó rendelkezés, elsősorban a prohibíció ösztönözte a szervezett bűnözés kartellszerű formájának megjelenését. Az is látható, hogy ezekben az országokban a bűnöző szindikátusok mellett, és azoktól függetlenül számos bűnöző társulás működik, amelyek lényegében bűnös vállalkozásokat bonyolítanak le, de felépítésük, szervezettségük messze elmarad a maffiákétól. A nyugat-európai helyzet elemzéséből pedig az állapítható meg, hogy a maffiához, a Cosa Nostrához hasonló bűnöző szindikátusok jelenléte nélkül is tényszerű valóság a szervezett bűnözés jelenléte Nyugat-Európában.

A hazai bűnözésben a nyolcvanas évek közepére bekövetkezett negatív irányú minőségi és mennyiségi változás egyik okozója a szervezett bűnözés egyes elemeinek megjelenése, majd önálló mozgásformává strukturálódása volt. A lefolytatott kutatás azt látszik igazolni, hogy a nyolcvanas évek első felében a vagyon elleni bűnözésben, különösen a betöréses lopásoknál, a vám- és deviza-bűncselekményeknél, valamint a prostitúció területén érhető tetten a szervezett bűnözés enyhébb fokú változatai.

A vagyon elleni bűnözés területén a szervezett bűnözés egyes elemei mind a személyi kapcsolatrendszerben, mind a tárgyi oldalon markánsan megragadhatók. A személyi oldal funkcionális viszonyrendszerében megjelentek az ötletadók (tippadók), a megrendelők, a bünszervezők, a végrehajtók, a segédkezők, a bűnös vagyon tisztára mosói, a védekezést és a védelmet segítők. E személyek sajátos strukturálódása alapján jöttek létre a sorozatjellegű, igen jelentős kárt okozó, relatíve hosszabb ideig működő bűnözői társulások. A végrehajtásban megjelenő sajátos elemek, így a sértettek céltudatos kiválasztása, a munkamegosztás technikai specializálódása, a kifelé és befelé megnyilvánuló magasfokú konspiráció, a modern technikai eszközök alkalmazása, a modern infrastruktúra erőteljes kihasználása, a raktározás, az őrzés, az önbiztosítás, a vagyonszerzés legalizálása, mind azt bizonyítják, hogy a szervezett bűnözés nyugati szakirodalmából megismert jellemzők a hazai bűnözés szűk szelvényénél jelen vannak.

A prostitúció területén az elit szállodák, éjszakai bárók és az illegális nyilvánosházak tekintetében mutathatók ki a szervezett bűnözés különböző fokozatainak jelenléte. E bűnöző társulások személyi köre a biztonságos partnerválasztás, az aktus kulturált színhelyének biztosítása, a valuta kockázatmentes beváltása érdekében formálódott vállalkozássá. A vagyon elleni bűnözésben leírt elemek, a jelenség sajátosságait tükröző eltérésekkel tehát a prostitúciónál is tetten érhető.

Az idegenforgalommal összefüggő bűnözés tekintetében különösen a csempészet vonatkozásában jelentek meg jól szervezett bűnözői társulások. Megkockáztatható az a kijelentés, hogy az e területen kialakult csempészhalózatok már a szervezett bűnözés magasabb szintű megjelenési formáinak jellemzőit mutatja. Elkülönült a beszerzésre, a behozatalra, az értékesítésre, a fizetőeszköz-átváltásra és a valuta kijuttatására szervezett hálózat egymástól.

Álláspontom szerint a szervezett bűnözés eddig ismert fogalmai azért nem fogadhatók el, mert azok vagy a maffiamodell körülírását adják, vagy pedig a szervezett elkövetést tették a fogalom központi, meghatározó elemévé.

Véleményem akkor az volt, hogy a szervezett bűnözés csakis az alábbi hét értelmezési támpont alapján írható le:

- a szervezett bűnözés az össz-bűnözés alstruktúrája, a bűnözés különös szintű szelvénye;
- a szervezett bűnözés társulások bűnözés;
- a szervezett bűnözés foglalkozásként üzött hivatásos bűnözés;
- a szervezett bűnözés elsősorban vagyonszerző bűnözési forma;
- a szervezett bűnözés egzisztenciateremtő bűnözési forma;
- a szervezett bűnözés munkamegosztáson alapuló, magas fokú belső konspirációt mutató bűnözési forma;
- a szervezett bűnözés a bűnös pénz tisztára mosása érdekében a legális vállalkozásokba, esetenként a közhatalomba behatoló bűnözési forma.

A leírtakból vélhetően jól kitűnik, hogy a jelentős mértékben megváltozott gazdasági-társadalmi helyzet tette lehetővé a pénzmosáson alapuló szervezett bűnözés megjelenését hazánkban a nyolcvanas évek közepén.

Felhasznált irodalom

- Bócz E. (1983). *A személyi társadalomra veszélyesség a büntetőjogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Földvári J. & Vigh J. (1966). *Kriminológia*. Tankönyvkiadó.
- Gevorgian, V. M. (1984). Szervezett bűnözés, biznisz, társadalom. *Gazdaság-Politika-Ideológia*, 9, 39–49.
- Gönczöl K. (1980). *A visszaeső bűnelkövetők tipológiája*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Kádár K. & Moldoványi Gy. (1979). *Büntető Törvénykönyv*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Kreyenbühl, T. (1935). *A maffia, Olaszország gennyesező sebe*. Neue Zürcher Zeitung, 1935. június 29. Rendőrtisztai Főiskola nyersfordítás.
- Nagy V. (1974). *A társadalom védekezése a bűnözés ellen*. Thália Kiadó.
- Sutherland, E. H. (1940). *Fehérgalléros bűnözés*. American Sociological Review.
- Szabó A. (1966). *Büntett és személyiség*. Állam és Jogtudomány.
- Szabó A. (1979). *Büntett és személyiség*. Gondolat Könyvkiadó.
- Tauber I. (1974). *Az élősdű bűnözés kriminológiája*. Acta Facultatis ELTE Állam- és Jogtudományi Kar.
- Vermes M. (1966). *A visszaeső bűnözés kriminológiai vizsgálata*. Kriminológiai Tanulmányok, IV. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó;
- Vigh J. (1980). *Kausalitás, determináció és prognózis a kriminológiában*. Akadémiai Kiadó.
- Werner, K. (1983). *Szervezett bűnözés a legális üzletek leple alatt*. Die Welt, (37)12, Rendőrtisztai Főiskola nyersfordítás.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Dános V. (2023). A pénzmosás megjelenésének feltételei a hazai szervezett bűnözés elemei között az 1980-as évek elején. *Belügyi Szemle*, 71(5), 779–795. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.5.3>